

DANIELA MARCU ISTRATE, *Cahle din Transilvania și Banat de la începuturi până la 1700*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, 546 p.

Insuficiența informațiilor izvoarelor medievale narative și diplomatice pentru jumătatea răsăriteană a continentului european a impus ca stringent apelul persuasiv la alte categorii de surse și, în mod prioritar, la cele arheologice, absolut indispensabile pentru reconstituirea articulată a realităților demografice, economice și culturale. Nu este deci surprinzător că săpăturile întreprinse în

țările din estul Europei, în obiective aferente evului mediu, au avut încă din perioada interbelică o amploare net superioară celor din cealaltă parte a continentului, rezultatele obținute fiind cât se poate de revelatoare. Conștientizându-se că materialul arheologic este de natură să deschidă noi perspective epistemologice și să completeze în chip benefic datele colportate de izvoarele

scrise, în Occident se constată în ultimele decenii o energetică revigorare a investigării monumentelor medievale, astfel că se conturează o perceptibilă echilibrare la scară cantitativă a cuantumului săpăturilor, mai cu seamă datorită eforturilor depuse de specialiștii din Marea Britanie, Germania, Cehia, Franța, țările scandinave etc.

Mutatis mutandis, la scară mai redusă, aceste tendințe s-au reiterat și în regiunile românești. Cum până în evul mediu dezvoltat, în Țara Românească și Moldova zestia documentară furnizată de eronici și acte cancelariale era mai mult decât precară, recursul la arheologie a avut o motivație mai îndrituită decât în Transilvania, astfel că până în urmă cu circa trei decenii cercetările complexelor arheologice din primele secole ale mileniului II, desemnate în ținuturile extracarpatiche, aveau o extensie mult superioară celor din arealul intracarpatic, neglijate poate și datorită unor mentalități implicând conotații naționaliste desnute. Aceste circumstanțe, ce tind să fie depășite – la fel ca și în vestul Europei –, explică faptul că până în prezent numărul monografiilor ce valorifică vestigiile medievale din Țara Românească și Moldova este mult mai mare decât cele aferente Transilvaniei.

Aserțiunea noastră își păstrează pe deplin valabilitatea și în cazul particularizării sale în domeniul cahelor, piese ce au făcut obiectul unui interes special atât în cadrul volumelor dedicate centrelor urbane de la răsărit de lanțul carpatic, cât și – mai ales – în acelea ce abordează în mod expres problema formelor ceramice în discuție, purtând semnătura lui Radu Popa și Monica Mărgineanu-Cârstoiu (editat în anul 1979) și Paraschiva-Victoria Batarinc (apărut în 1999). Lipsa unor lucrări cu aceeași bogăție de date pentru spațiul transilvănean a reprezentat un vădit handicap pentru cei ce și-au propus enunțuri concluzive privind originea și datarea cahelor răspândite la est și la sud de arcul carpatic.

Monografia întocmită de Daniela Marcu Istrate, având intenția înverdată de a desprinde din conul de penumbră segmente semnificative ale spiritualității medievale, îi încununază atât demersurile științifice personale, cât și pe acelea ale unor colegi de generație – Horst Klusch, Adrian Andrei Rusu, Gheorghe Baltag, Elek Benkő etc. –, atrași în ultimii ani de universul captivant al cahelor. Propriile cercetări de teren, dar mai cu seamă examinarea unor loturi nebanuit de bogate și variate de cahlle, depozitate în colecțiile muzeelor ardelenene, au scos la iveală materiale deosebit de prețioase din punct de vedere științific.

Înainte de a formula și alte opinii asupra lucrării, ținem să accentuăm că însăși intensificarea, recoltarea și clasarea acestui adevărat tezaur constituie o performanță meritorie, de reală utilitate pentru recompunerea ambianței materiale și culturale a secolilor XIV-XVII. Grație investigațiilor întreprinse, va putea intra în circuitul științific un număr impresionant de piese inedite, adesea nici măcar inventariate, ce zăceau de mai multă sau mai puțină vreme în condiții neadecvate în diferite depozite de muzee.

După cum suntem informați, au fost prelucrate câteva mii de cahlle întregi și fragmentare, ceea ce este cu

adevărat impresionant, mai ales dacă se are în vedere că multe dintre ele nici măcar nu erau spălate și sortate. Dintre acestea, aproape o mie sunt reproduse în volum. Potrivit estimărilor autoarei, aproximativ 80 % din materialul pe care se bazează lucrarea este inedit. Dat fiind că nu a avut acces, din motive ineditabile, la fondurile unor colecții transilvănene, este de așteptat ca și acestea să ofere la momentul oportun surprize la fel de incitante în ceea ce privește loturile de cahlle.

Un interesant capitol al monografiei este cel dedicat stadiului cercetărilor, unde, după ce se fac anumite considerații generale, vizând întregul continent, se prezintă date referitoare la situația din Moldova, Țara Românească și, cum era firesc, mai cu seamă la cea din Transilvania. În privința apariției sobelor de cahlle, am dori să atragem atenția că cercetările din ultimii ani, întreprinse în ținuturile de pe versanții Alpiilor, au permis coborârea momentului respectiv până în secolul al XII-lea, în acest sens fiind elocvente, între altele, cercetările lui H. J. Vogt de la Wiprechtzburg. În aceleași regiuni au fost recent depistate resturi de sobe cu „oale de rezonanță” încastate în pereții ei, fără însă să-i acopere întreaga suprafață, a căror datare poate fi împinsă cu încă circa două secole mai înainte (cf. M. Dumitracu, *Heizanlagen im Bürgerhaus*, în *Stadtluft, Hirschebri und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*, Zürich-Stuttgart, 1992-1993, p. 280-287).

Pc de altă parte, ținem să relevăm că proliferarea cahelor în secolul al XIV-lea a fost documentată, mai ales în ultimele două decenii, nu numai în țările Europei Centrale, ci și mult mai spre est și nord-est, în regiunile baltice, la Bielorusia, Ucraina și Rusia, în conexiune cu avasarea coloniștilor germani spre răsărit și cu implicarea lor în diverse ramuri meșteșugărești și comerciale. Chiar dacă modelele cahelor transilvănene au fost preluate direct din Centrul Europei, prospectarea literaturii referitoare la categoriile ceramice din jumătatea răsăriteană a continentului s-ar dovedi sugestivă, dat fiind paralelismele neașteptate de apropiate ce se pot stabili în ceea ce privește formele și motivele decorative. Avem în vedere, între altele, recentele lucrări de sinteză elaborate de V. E. Sobal și colaboratorii pentru Bielorusia, de D. I. Vinogradovske pentru Ucraina etc.

Tipologia adoptată în volum prezintă anumite deosebiri față de aceea propusă de Rosemarie Franz, Radu Popa – Monica Mărgineanu-Cârstoiu și Paraschiva-Victoria Batarinc, cuprinzând elemente demne de luat în seamă. Pentru a fi mai convingătoare în acest sens, s-ar fi impus să se redea miniaturizat, într-un tablou extins pe 3-5 planșe, întreaga schemă tipologică a cahelor, care numai astfel ar avea șanse să devină pe deplin comprehensibilă și, implicit, acceptată de alți specialiști.

Colega Daniela Marcu a procedat oportun atunci când nu s-a mulțumit cu o abordare a temei numai din unghiul arheologic, ci s-a referit și la atestările documentare privind olarii și breslele acestora din spațiul transilvănean, chiar dacă majoritatea actelor medievale nu dau detalii și despre categoriile ceramice preferate. În legătură cu acest aspect există succinte notificări în

literatura de specialitate, între altele menționându-se pentru al treilea sfert al secolului al XVI-lea producerea cahleur (*fodulac*) de către olarii clujeni, care erau în același timp și sobari, și, totodată, indicându-se chiar prețul de 13 florini achitat în scopul ridicării a trei sobe (cf. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, p. 116).

Având la îndemână o largă varietate tipologică de cahle, autoarea le-a descris și interpretat corespunzător, menționând riguros localitățile unde au fost semnalate și contextul arheologic din care provin. În situațiile destul de frecvente, când nu a dispus de repere stratigrafice pentru încadrarea lor cronologică, a încercat să facă apel la alte criterii pentru detarea cât mai exactă a exponatelor. În această privință se vor înregistra desigur progrese în viitor, când stadiul cercetărilor din Transilvania va evolua în mod inerent. Recurgerea la un număr sporit de analogii cu piesele similare descoperite în regiunile învecinate va fi, de asemenea, benefică.

Pe parcursul întregii lucrări autoarea a făcut dovada că este bine familiarizată cu detaliile motivelor decorative și cu simbolistica lor, în anumite situații reușind să reprezenteze temele iconografice chiar de pe exemplarele cu reprezentări grosiere sau de pe fragmente minusculare. În unele cazuri s-au făcut încercări de a se explica sorgintea anumitor imagini mai puțin luate în considerație până în prezent în literatura de specialitate românească.

Din prezentarea repertoriului ornamentelor de pe cahle a rezultat că majoritatea lor sunt de inspirație occidentală, numai pentru un număr redus dintre ele prototipul avându-și geneza în Regatul ungar sau chiar în Transilvania, precum scenele cu regii maghiari sanctificați, motivele heraldice și portretele istorice locale etc. Pentru acestea din urmă ar fi important de urmărit în ce măsură au fost influențate de alte reprezentări artistice contemporane (sculpturi în piatră, fresce, imagini de pe ceramica smălțuită de uz comun, plăci pavimentare, monede etc.) sau dacă ele însele nu au devenit surse de inspirație. S-ar putea încerca, spre exemplu, o juxtapunere a imaginilor redând legenda Sfântului Ladislau de

pe cahle și de pe numeroasele fresce ale bisericilor din estul Transilvaniei și, eventual, ale celor din Slovacia (cf. Gy. László, *A Szent László-legenda középkori falképí*, Budapesta, 1993).

Raportări la iconografia cahleur provenind de dincolo de frontierele Ardealului ar fi, credem, de asemenea, profitabile, atât pentru decodificarea nuanțată a semnificațiilor temelor redată pe piesele transilvănene, cât și pentru încadrarea lor cronologică mai precisă. Un asemenea demers nu ar fi inutil nici în cazul cahleur cu imaginea atât de frecvent întâlnită a leului (cf. K. Kozák, *XV. századi oroszlános kályhasempék a Dunántúlon*, în *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 1, 1963, p. 143-149). Desigur că aceste sugestii trebuie interpretate mai mult în sensul unor deziderate pentru cercetările viitoare atât ale Danielei Marcu Istrate, cât și ale colegilor domniei sale cu preocupări similare.

Ampla sa sinteză cuprinde, totodată, un catalog al pieselor inedite și o ilustrație foarte bogată, compusă din 200 de figuri cu desene reproducând cahle întregi și fragmentare, precum și câteva zeci de hărți, toate extrem de utile. În ceea ce privește ilustrația, aceasta este realizată la o cotă înaltă a exigențelor, dar distribuirea sa în pagină ar fi putut fi pe alocuri îmbunătățită.

Dincolo de aceste inerente disfuncționalități, monografia elaborată de Daniela Marcu Istrate, inițial teză de doctorat susținută la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca în anul 1999 sub competența îndrumare a prof. dr. Marius Porumb, membru corespondent al Academiei Române, reprezintă o lucrare bine întocmită și documentată, ce pune în circulație un vast și variat material arheologic inedit, analizat cu acribie și rigoare, de unde transpare pasiunea ardentă pentru subiectul ales. Redactat într-un stil ales, clar, lipsit de ambiguități, volumul nu s-a ferit să abordeze frontal diverse chestiuni litigioase, autoarea recunoscând cu franchețe parametrii pe alocuri limitați ai stadiului actual al cercetărilor.

VICTOR SPINEI